

SKUMJŠ STĀSTS PAR MĪLESTĪBU

Pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados – pirms nieka četrdesmit gadiem - Latvijā dzīvoja jauns un talantīgs, latviski gaišs un sirsniņš dziedātājs Jānis Zābers. Viņa dziedrā, siltā un spēcīgā balss skanēja radio, viņa zemnieciski stalto stāvu un atklāto seju varēja vērot Latvijas televīzijas zilajos ekrānos. Cilvēki ar sajūsmu klausījās viņa dvēseliski dzirdo dziedājumu un priecājās, ka mums, latviešiem, ir tāds slavens mākslinieks, kas skolojies pašā Itālijā, dziedājis Maskavā, Romā, Milānā... Ārzemju tautieši dziedāja, dzirdot viņa dziedāto Alfrēda Kalniņa dziesmu „Brīnos es”, kurā dziedonis dziļi atklāja svešumā izdzīta cilvēka sāpi. Jāni Zāberu tauta mīlēja.

Maiga Krecke

Toties tā īsti nevarēja pieņemt viņa sievu. Biruta Zābere lielai ļaujū daļai likās nepiemērota dievinātajam dziedonim, par viņu kļūda dažādas baumas, daudzi nožēloja Zābera smago likteni, kam jādzīvo ar tik nevērtīgu un sabojātu cilvēku. Lielā gadu starpība, bohēmiskais dzīvesveids, nesaimnieciskums – tas viss deva pamatīgu vielu tenkām. Biruta varēja būt kaut vai engēļa baltumā un dūjas maigumā – tik un tā daudziem likās, ka viņi zina labāk, kas Jānītim derētu. Bet dīvaini – Jānis Zābers no visas sirds mīlēja savu Birutu, tālumā skuma pēc viņas, atdeva viņai savas sirds ilgas un gaišos sapņus.

Kāda gan bija šī sievietē? Kas viņā bija tāds, kas atgrūda no viņas cilvēkus? Kas bija tas spēks, kas vilināja un apbūra jauno Jāni Zāberu?

Biruta Ķīģele piedzima 1924. gadā. Viņas ģimene dzīvoja Jelgavā, bet bieži vien vecāki ņēma bērnus un brīvdienās brauca uz Rīgu, lai redzētu teātra izrādes un koncertus. Bērniem vajadzēja labi uzvesties, lai braucienis netiktu atcelts, jo viņu vislielākais priekš bija nokļūt Rīgā un redzēt atkal kādu jaunu uzvedumu. Protams, ka Biruta, vēl Jelgavas 2. ģimnāzijā mācoties, sapņoja kļūt par aktriši. Viņa nebija klasiski skaista. Biruta nebija pārāk gara, bet ar ļoti graciozu un lunkanu stāvu, viņas sejas pantī nebija pareizi, bet dzīvi un mainīgi, tumšie, vijīgie mati un brunetes temperaments darīja jauno meiteni interesantu. Drusku vēlākos laikos teiktu, ka viņa bija ļoti seksīga... Nu un raksturīgā arī viņai bija! Vārdus Biruta kabatā nemeklēja un vienmēr, nedomājot par sekām, teica ārā visu, ko tajā brīdī domāja. Domas

gan arī varēja bieži mainīties... Tāpat kā garastāvoklis. Asā mēle bieži vien sagādāja viņai ienaidniekus. Tāda vējaina būtne. Neprognozējama. Nevadāma. Tomēr talantīga.

Tūlīt pēc kara gandrīz 21 gada vecumā Biruta Ķīģele kļuva par Drāmas teātra studijas audzēkni. Tomēr viņas temperamentīgās dejas un labā dziedāšana (un varbūt arī kaut kādas nesaskaņas nospēlēja savu lomu) likās vairāk piemērotas Dailies teātra II studijai. No 1946. gada līdz 1949. gadam Biruta mācās tajā kopā ar Rasmu Rogu, Ventu Vecumnieci, Viju Artmani, Eduardu Pāvulu un citiem jaunajiem censoņiem. Drīz viņiem pievienojās jaunais aktieris Harijs Liepiņš, kam nebija nekādas skatuves izglītības, tikai izcila skatuviskā (un ne tikai) pievilcība. Viņš bija trīs gadus jaunāks par Birutu, bet dzīves pieredze viņam bija sakrājusies krietni smaga. Pavisam vēl kā zēns nokļuvis vācu armijā, laimīgi kārtā palicis dzīvs ne tikai karā, bet arī karagūstekņu nometnē, viņš pilnu krūti elpoja brīvības gaisu un kāri tvēra no dzīves visu, ko tā spēja sniegt.

Viņi satuvinājās teātra svētku ballē 1947. gada rudenī. Biruta bija paguvusi izdejoties ar daudziem, apkampties ar cēli skaisto Kārlī Valdmani, pasēdēt klēpī atraktīvajam komponistam Marģeram Zariņam, kad beidzot nonāca Harija Liepiņa spēcīgajās rokās. Viņi dejoja visu atlikušo balles laiku, un arī pēc tās Liepiņa rokas stingri turēja Birutas smaugo vidukli. Viņi aizgāja kopā.

Mācības radās kavējumi. Studijas sapulcēs Biruta parasti bija galvenā nosodāmā. Viņai pārmēta arī rupju un netaktisku izturēšanos pret biedriem un

„lielajiem” aktieriem. Tomēr lomas viņai deva – tādas ragantīgas, nevaldāmas varones, kas atbilda Birutas būtībai. Romāns ar Hariju Liepiņu beidzās tā, kā padomju cilvēkiem parasts, – 1948. gada rudenī viņi apprecējās. Biruta Ķīģele kļuva par Birutu Liepiņu. Jaunajai sievai bija gandrīz 24, bet vīram vēl pāris mēnešu bija palikuši līdz 21. dzimšanas dienai.

Laulība tomēr nebija laimīga. Kaut arī viņi savā ziņā bija ļoti līdzīgi, jau diezgan ātri viņi saprata, ka visu mūžu kopā nēnodzīvos. Jauno aktieru trūcīgā sadzīve, alkohols un bohēma, Birutas neprognozējamā daba, Harija pirmie lielle panākumi uz skatuves un viņa sievas nēcīlā eksistēšana mākslā grāva Liepiņu ģimeni. Vainīgi bija abi un nevienš. Juridiski viņi vēl bija vīrs un sieva, bet faktiski dzīvoja katrs savu dzīvi tai brīdī, kad Biruta nolēma mācīties vēlreiz un iestājās Latvijas Valsts konservatorijas Vokālajā nodaļā. Tas gan netraucēja teātrī izskatīt Mudītes Šneideres, viņas pēcteces Harija dzīvē, personīgo lietu par jaukšanos svešā ģimenē, padomju valsts pamatšūniņā...

Mācoties otrajā kursā, Biruta satika savas dzīves liktenīgo vīrieti. Tas gan bija tikai vienkārtš lauku zēns, centīgs un apzinīgs, ar lielu mērķa apziņu un milzīgu vēlēšanos dziedāt. Pirmā kursa students Jānis Zābers bija par Birutu gandrīz 11 gadus jaunāks, zemniecisks un lēns. Toties par viņa talantu šaubu nebija nevienam.

Iepazīšanās notika Konservatorijas ēdnīcā. Abi sagadījās pie viena galdiņa. Abi ēda ābolu uzputeni. Abiem nākamā lekcija bija brīva, un viņi nolēma palstēt vēl vienu porciju gardā saldēdiena. Ēzdami viņi apsprieda ābolu šķirnes, un jaunais cilvēks sāka stāstīt par tēva dārzu Meirānos, kur izaug visgaršīgākie āboli pasaulē. Un par to, kā māmuļa tos cep. Runājot par māti, Jāņa balsi ieskanējās īpašs mīļums. Biruta apjauta, cik maiga un mīloša ir šī nesabojātā cilvēka sirds. Varbūt tieši šai brīdī viņa nolēma, ka tieši tās cilvēks viņai blakus ir vajadzīgs – mierīgs un gādīgs. Viņš remdētu viņas brāzmainās dvēseles mokošās alkas ar savu maigumu un mīlestību. Bet līdz tam vēl bija jānonāk. Ābolu uzputenis bija

pats pirmais viņus vienojošais elements...

Arvien biežāk viņi gadījās kopā Konservatorijas gaitenēs un ēdamzālē. Birutai imponēja jaunā drauga kārtīgais izskats – bez balta krekla un izgludināta uzvalka viņam balss vienkārtš neskanēja. Viņam bija patstāvīgas domas gan par dzīvi, gan mākslu. Zābers gribēja daudz vairāk uzināt un iemācīties, nekā Konservatorija varēja dot, īpaši viņam gribējās papildināt aktiera meistarību. Un te nu Biruta varēja viņam daudz ko palīdzēt, jo mācību gadi abu dramatiskā teātru studijās pie tā laika izcilākajiem latviešu režisoriem tomēr nebija bijuši veltīgi. Tāpat viņa varēja ievest savu jauno draugu sabiedrībā, iepazīstināt ar mākslas pasauli cilvēkiem. Kino, koncerti un izrādes katru brīvo vakaru. Apbrīnas pilna uzmanība un galantums. Pat nošu mapī Jānis Birutai neļāva nest. Izbraukumu koncertos, kuros studenti uzstājās, Jānis Zābers bija publikas mīlulis un saņēma visvairāk ziedu. Mājup braucot, viņš tos izdalīja visām koncertbrīgādēs

sievietēm, nevienu neapvainojot, lai gan droši vien visus būtu gribējies nolikt pie kājām sava vienīgajai.

Par Birutu viņš bija izstāstījis arī saviem vecākiem. Klausoties dēla jūsmīgajā stāstījumā, varbūt viņi klusībā nopūtās. Viņu jaunākais dēls un lielā cerība, vēl tik jauns un nepieredzējis, gribēja precēt sievieti, kas tikko šķirusies, kas krietni vien vecāka, kas pati grib būt māksliniece un dziedin vai spēš Jāni aprūpēt un apbarot, kā nākas. Bet viņi neliedza savu svētību. Var jau būt, ka Jānim klāt neesot, viņi ar vecāko dēlu pārunāja šīs dīvainās attiecības, var jau būt, ka savā starpā viņi izteica daudz ko tādu, par ko Jānim sāpētu sirds.

Kādā pavasarā dienā, kad eksāmenā saņemta trijnēka dēļ Biruta zaudēja stipendiju un staigāja saraudātām acīm, negribēdama vairs iet uz lekcijām, Jānis Zābers viņu sabāra par mazdūšību un vakarā uzaicināja uz operu. Turšajā beletāžas ložā viņš pasniedza Birutai no portfeļa izņemtu un saspiedušos vijolišu pušķīti – mātes at-

sūtišos ziedus no "Vecā Cepļa". Un aicināja kļūt par viņa sievu... Kamēr viņa piere pielūgsmē gulēja uz Birutas rokas, jaunā sieviete laimīga un satraukta nesajuta neko sev apkārt. Skaistais sapnis bija piepildījies, viņa tika mīlēta un pielūgta. Kā tas viņas nervozajai un neveiksmju izmocītajai dvēselei bija vajadzīgs! Protams, arī viņa baidījās par to, ko teiks Jāņa vecāki, ko domās Konservatorijas vadība, kā mēļos tās daudzās jaunās meitenes, kas katru jaunā mākslinieka soli pavadīja ar dievinošiem skatieniem. Bet varbūt tieši šo meiteņu dēļ viņa nolēma pieņemt laimes dāvanu. Jāņa sirdī viņa tika nostādīta pāri visām – par spīti visam!

Kāzas notika 1959.gada Jānos „Vecajā Cepī”, Zāberu mājās. Sākās četrpadsmit kopējās dzīves gadi. Biruta kļuva par Operetes teātra solisti, bet Jānis jau no trešā kursa dziedāja operas izrādēs. Māksla viņiem bija pats galvenais dzīvē, viņi aktīvi sekoja viens otra gaitām uz skatuves, palīdzēja viens otram ar padomiem, gatavojoties lomām. Kad Birutai neveiksmju dēļ nolaidās rokas, Jānis bija stingrs un prasīgs skolotājs, viņš neļāva padoties, bet mudināja visu paveikt tik labi, cik vien iespējams, un pat vēl labāk. Ja nevarēja tikt viens uz otra izrādēm, viņi sūtiņa mīļas zīmītes. Viņi priecājās viens par otra panākumiem. Pēc pirmizrādēm kārtēja saņemtās puķes savā Grīvas ielas dzīvoklī tā, "lai vieni ziedi citus neapvaino", pēc tam pārrunāja izrādi, dalījās iespaidos un pārdzīvojumos par to, kas nebija vēl īsti izdevies. Viņiem kopā bija labi, kaut Jāņa tuviniekiem sāpēja sirds, ka viņam jāēd ēdnīcā un pašam par sevi jā rūpējas...

1962. gada rudenī Jānis Zābers tika nosūtīts uz mācībām Itālijā. Sākumā viņš mācījās Romā, bet bieži vien viņam likās, ka tas ir veltīgi nosists laiks – viņam bija par maz ar to, kas tika piedāvāts. Vēstulēs sievai jaušama neapmierinātība ar paveikto un ilgas pēc sava Mazā mīļuma, Susļikiņa, Nerātņules...Pēc dažiem mēnešiem Zābers nonāca Milānā pie profesora Favoreto, kurš ļoti augstu novērtēja jaunā latviešu dziedātāja talantu. Garastāvoklis uzlabojās, mācības sagādāja prieku, daudz viņš guva no sava pedagoga Džovanni Barras, La Scala, šķiet, viņu gaidīja: „ja es vienu no šīm lietām Tev nodziedāšu, ko esmu iemācījies, tad mans

Susļiks droši vien no jauna iemīlēsies. Noteikti! Klasē pat Favoreto pietrūkās kājās un sāka aplaudēt(..)”

Zāberu uz Milānu aicināja arī nākamajā gadā. Kopā ar viņu devās arī citi labākie padomju jaunie dziedātāji, kuri vēlāk kļūs slavēni, – Vladimirs Atlantovs, Muslims Magomajevs, Nikolajs Kondratjuks, Anatolijs Solovjaņenko. Grupas vadītājs bija Jānis Zābers, kā jau pieredzējušāka un itāliiski vislabāk runājošais. Viņš gatavoja Rūdolfu un Kavaradosi partijas, piedalījās koncertos. Slodze bija liela, veselība sastreikoja, bieži aizsmaka balss. Ārstēšana nelīdzēja, pat nomainīja ārstus. Pastāvīgais nemiers un satrauktie nervi neļāva atlabt. Paredzēto pirmizrādi slimības dēļ nācās atcelt, nākamo ģenerālmēģinājumu Zābers nodziedāja spīdoši – fenomenos, bellissimo! – bet izrādi viņam neizdevās nodziedāt, jo tā notika Itālijas nacionālo svētku dienā, kad itāļu patriotisms neļāva galveno lomu dziedāt ārzemniekam, kaut arī tas būtu labāks. Jānis Zābers, guvis spīdošu skolu un pārliecinājies par to, ka viņš nav sliktāks par slavenajiem itāļu dziedātājiem, atgriezās mājās pie sievas, par kuru garajās vientuļības stundās tik daudz bija sapņojis. Viņš vēl nenonāca, ka laika palicis pavisam maz.

Arī Birutai pa šo laiku darba teātrī bija bijis daudz. Viņa parasti tēloja otrā plāna lomas – tās pašas jautrās, dzīvīgās galveno varoņu labākās draudzenes, kas ienesa jautrību melodramatiskajos sižeta pavērsienos. Viņa labi dziedāja un dejoja, bet viņa nebija publikas mīlule. Tieši otrādi – par viņu kļūda visādas tenkas. Un apkārt Birutai bieži vien grozījās solīdi ģērbti cilvēki no VDK. Vajadzēja taču uzmanīt sievieti, kuras vīrs atradās ārzemēs. Varbūt tāpēc viņa nervozēja, meklēja glābiņu medikamentos, bez tiem jutās vāja un nespējīga. Jānis allaž bija norūpējies

par viņas veselību, pats mocīdamies ar dzimtenes ilgu radīto savārgumu, deva viņai visādus labus padomus, ilgodamies, kaut mīļais sievulītis reiz kļūtu tik veselā, kas spētu iznēsāt un dāvat viņam divus ņiprus bērņus. Baltais Lāčukiņš, kā Biruta reizēm sauca savu Jančuku, redzēja viņā mūžam jaunu un iekārojamo sievieti, viņš pat bija aizmirsis, ka viņa Susļikiņam ir jau gandrīz 40 gadu.

60. gadu otrā puse bija Jāņa Zābera slavas laiks. Viņš daudz dziedāja, notēloja savas labākās lomas, iemantoja lielu tautas mīlestību. Bet pamazām piezagās nelaimi vēstījoša slimība. Laiku pa laikam viņam radās veselības traucējumi, sāpēja galva, bija paaugstināta temperatūra, pēkšņi bez kāda iemesla pazuda balss, kreisā roka kļuva nejutīga, patsliktinājās atmiņa, dziedājumā iezagās kļūmes, bet viņš pats bija pārliecināts, ka visu darījis perfekti, tikai kritiķi ne par ko piesienas. To, ka ar viņu kaut kas nav kārtībā, Zābers saprata tikai tad, kad viņam sākās halucinācijas, kad viņš brīžam vairs nesaprata, kas notiek apkārt, kur viņš atrodas. Beidzot viņš bija ar mieru izmeklēties slimnīcā. Diagnoze bija šausmīgoša – audzējs galvā. Pēc pirmās operācijas viņš ilgi, bet šķietami pārliecināti sāka atveseļoties, atguva kustības spējas, spēju runāt. Tikai dziedāt viņš vairs nevarēja. Pēdējo vasaru Zābers pavadīja Jūrmalā. Blakus viņam bija Biruta – jauna un skaista, atplaukusi viņam par prieku viņu abu pēdējā vasarā. Daudzi runāja, ka šī jaunā sieviete pametusi savu slimu vīru, uzdzīvojot, kamēr Jānītis mokās. Pat uz ielas viņai nācās dzirdēt pārmetumus no „zinošiem cilvēkiem”. Arī Jāņa brālis Miervaldis, no saviem laukiem Rīgā iebrāucis, nez kāpēc Birutu nekad slimnīcā neredzēja. Viņi nelabprāt satikās...Miervaldis pārāk bija pieķēries savam jaunākajam brālim, viņš jutās atbildīgs par

Jāņa dzīvi, un Biruta nepavisam nebija tas cilvēks, ko mīlošais brālis gribēja redzēt blakus Jānim.

1972. gada rudenī kļuva skaidrs, ka nekas nav glābjams. Slimība atkārtojās ar jaunu spēku. Atbrauca atvadīties sirsnīgais Itālijas studiju draugs Muslims Magomajevs. Viņi slēpa viens no otra savas asaras, tikai Biruta raudāja skaļi un izmisīgi.

Pamazām zuda viss, kas veidoja cilvēku Jāni Zāberu. Pamazām viņš pārvērtās par nekustīgu un nejūtošu ķermeni. Biruta smagi pārdzīvoja, viņa negribēja zaudēt cerības. Daudz labāk būtu bijis, ja viņš nebūtu pret viņu bijis tik labs un gādīgs, vienmēr norūpējies par sievas labsajūtu un veselību. Tagad viņa zaudēja cilvēku, kas bezgala mīlēja viņu un nepārmeta viņai neko, kurš jutās laimīgs, atrodoties viņas tuvumā.

1973.gada 25.marta naktī Jānis Zābers nomira. Biruta līdz pēdējam turēja viņa roku savā. Tikai viņš jau sen neko ne jūta, ne saprata, savas pēdējās šīs dzīves dienas vadīdams bezsamaņā.

Cilvēki bija satriekti par iemīļotā dziedoņa nāvi. Viņam taču bija tikai 37 gadi! Un apkārt atkal kļūda baumas par to, ka atraitne nemaz nav likusies zinīs par nabaga slimnieku. Pārbaudīt mēs to vairs nevaram – abi Zāberu ārstējošie ārsti Ilmārs Puriņš un Ojārs Bieziņš traģiski un pēkšņi aizgāja no dzīves pašā dzīves pilnbriedā.

Biruta nodzīvoja vēl tikai trīs gadus un septiņus mēnešus. No operetes viņa aizgāja, naidu pelnīja, mācot dziedāšanu Kultūras darbinieku tehnikumā, gatavojās sakārtot Zābera arhīvu, uzrakstīt atmiņas par to, ko zināja tikai viņa viena. Bet pietrūka spēka dzīvot, nebija prieka un vajadzības. Un nebija neviena, kas viņu pamudinātu, iepriecinātu, kas par viņu rūpētos mīlestībā. Kam tad vairs dzīvot? 1976.gada 20.decembra naktī Biruta Zābere nomira ar grāmatu rokās. Dvēsele alka būt kopā ar mīļoto.

Šogad viņai būtu 80 gadu. Nākamgad atzīmēsīm Jāņa Zābera 70 gadu jubileju. Bet mēs nekad viņus neiedomāsimies kā sirmus, laimīgus vecūkiņus, kas, viens otru balstot, lēnām soļo pa piesnigušajām Rīgas ielām. Viņi mūsu atmiņā paliek jauni, starojoši, mīlas pilni... Blondais zemnieka dēls Baltais Lāčukiņš un straujā, nepakļāvīgā un neprognozējamā Nerātņule.